

(téglalap alakú, sekély gödör) és néhány tároló-, ill. hulladék-gödör került elő, az egyikben emberi váz részeit találtak nem anatómiai sorrendben, egy másikban pedig nagyobb állat lábcsontjait *in situ*.

A feltárt objektumok döntő többsége a kelta időszakra keltezhető és a domb egész területén, igen szórtan helyezkedtek el. Ezek egy része ÉK–DNy-i tájolású, földbe mélyített ház, amelyek jellegzetessége, hogy számos belső, ill. külső gödröt foglaltak magukba. Rendszerint két cölöplyuk utalt a tetőszerkezetre a hosszanti tengelyben, de előfordult ennél több cölöplyuk is, ill. voltak esetek, amikor csak egy cölöplyukat tudtunk megfigyelni. A házak padlója sarazott, sokszor megújított. Tüzelőhely, kemence rendszerint nem került elő a házakban. Egy esetben egy külső sütőkemence maradványát figyeltük meg egy házhoz kapcsolódóan, egy másik esetben már a ház betöltődése után építettek ki két kemencét a ház gödrének szélén. A domb DNy-i részén, a mocsaras-vízjárta terület határán nagyméretű anyagnyerőhelyet bontottunk ki, amelyben – részbeni betöltődése után – boltíves sütőkemencét alakítottak ki. Ezenkívül 8 tároló-, ill. hulladék-gödör kapcsolható a kelta korhoz. Az objektumokból viszonylag gazdag kerámiaanyag került elő: szürke, korongolt, jól iszapolt és grafitos edénytöredékek, késő bronzkori jellegű kézzel formált kerámia, díszített orsógombok, továbbá vastárgyak (fibulák, kések, egy kb. 70 cm hosszú nyelű kanál) és üvegkarperec-töredékek (egy-egy objektumban üvegolvadék), gazdag archaeozoológiai anyag. A telep előzetes keltezését egy négyzetes lábú fibula és az üvegkarperec-töredékek teszik lehetővé, melyek alapján LT D–C.

A kelta telepobjektumok mellett, ugyancsak rendkívül szétszórtan, kelta temető objektumai is előkerültek. A pontos sírszám nehezen határozható meg, mert több sír rablott, ill. szegényes mellékletű volt. Ezenkívül egy egyelőre nehezen értelmezhető jelenséggel találtak szembe magukat: 14 esetben került elő olyan szabályos téglalap alakú, nagyrészt egy irányban tájolt, a többi jelenséggel azonos betöltésű gödör, amelyekben semmilyen lelet nem jelentkezett, ill. sok esetben egy vagy több teknősbékapáncél feküdt a betöltésben.

A biztosan kelta korinak meghatározható sírok száma 14, mindegyik inhumációnak tűnik. Egy esetben zárt körárok kerített két, a körárok mértani közepétől távol elhelyezett sírt. Egy másik esetben négyzetes, egyik oldalán teljesen nyitott árok kerített egy sírt. Egy harmadik esetben az előzőhöz hasonló négyzetes árok közepén nem találtak sírt, csak egy paticslemezzel megtöltött kerek gödröt. Ugyanezt az árkot vágta(?) egy, a fentiekben leírt, teknősbékapáncélt tartalmazó téglalap alakú gödör. A kevés rabolatlan sír tájolása ingadozó (az uralkodó irány ÉNy–DK), mellékletei szegényesek voltak: főként vastárgyak (fibulák, kések, egy-egy edény), egy esetben kőamulet. Három temetkezésben került elő lándzsa, ebből kettő olyan halott melléklete volt, akiket ellentétes tájollással helyeztek egymásra. A temető

talán nagyjából egyidős a teleppel, szuperpozíciót nem figyeltünk meg.

A domb tetején egy középkori, mintegy 15 m hosszú, 5 m széles alapárkos ház téglalap alakú árka került elő. A ház területét egy belső, a hosszanti oldalakra merőleges árok osztotta ketté nagyjából 1/3–2/3 arányban. Az árkon belül és kívül több cölöplyukat tártunk fel, de rendszert nem tudtunk megfigyelni, és leletanyag hiányában az sem világos, hogy összefüggenek-e a középkori házzal, amelyet néhány jellegtelen, korongolt, csillámmal soványított edényoldal keltez. Ugyancsak a középkorra (Árpád-korra?) keltezhető egy a domb D-i lejtőjén előkerült külső sütőkemence és munkagödre, amelyeket a kemence hőszigetelő rétegében talált edényoldalak datálnak, valamint a domb legalján, egészen a vízjárta mocsaras részben feltárt keskeny, íves, kanyargós, vízelvezető(?) árok. Ez utóbbiban késő középkori–kora újkori kerámiát találtunk.

A lelőhelyet a Szegedi Tudományegyetem Régészeti tanszéke és a Móra Ferenc Múzeum közösen tárta fel.

KULCSÁR VALÉRIA – FOGAS OTTÓ – SÁNTHA GÁBOR

500. Szeged-Öthalom, V. homokbánya (KÖH 20388)

(Csongrád megye) Pa, V, H, Kk

A homokbánya művelésre szánt területe eléri a 60 000 m²-t. Az M43 autópálya és a Szeged-Nyugati elkerülő út harmadik szakaszának építése során merült fel az igény arra, hogy az innen kitermelhető homokot az út-építésekhez használják fel. A kitermelés előtt szükséges volt elvégezni a próba- és a megelőző régészeti feltárást. Az első két ütemre 2009 áprilisában és nyarán, míg a harmadikra a téli hónapokban került sor.

A lelőhely egy *felső paleolit* réteg miatt lett világhírű és országosan védett lelőhely. E réteg mélysége és helyzete világosan eldönthető, kiterjedése viszont ismeretlen volt. Egyes vélemények szerint a paleolit réteg a bánya K–Ny-i irányú gerincétől D-re, a lankás dombokon feltételezhető. A próbafeltárást során ezen a részen a régészeti objektumok feltárása után egy kb. 10×10 m-es területen rétegenként távolítottuk el a lösztakarót. Kb. 5 m mélységben egy barna színű, mintegy 35–40 cm vastag réteget értünk el, amelyet faszénminta keltezett. Jelenlegi ismereteink szerint ez egy mintegy 24 000 éves felső paleolit réteg, amely nem azonos a Banner János által az 1930-as években feltárt 16 000 éves emberi megtelepedés nyomaival.

A próbafeltárást alapján már sejteni lehetett, hogy a kijelölt terület újkori beásásokkal erősen bolygatott, ami elsősorban az 1879-es árvizet követő munkálatoknak, ill. a II. világháború utáni szovjet katonai jelenlétnek tulajdonítható. A nagymértékű újkori bolygatással kapcsolatos félelmeink a megelőző feltárást során igazolódtak is.

A feltárt 63 000 m²-nyi területen közel 350 régészeti objektumot dokumentáltunk.

A már említett felső paleolit rétegen kívül előkerült egy *kora vaskori*, úgynevezett preszkíta (Kr. e. 9–8. sz.) időszakból származó, padmalyos sírban fekvő csontváz. Mellékletként három bronzgombot és a homlok közepén – talán egykori fejpánt díszeként – bronzveretet figyeltünk meg. Ebből az időszakból az egykori település nyomait is megtaláltuk. Félig földbe mélyített házak, külső kemencék, hamusgödrök, kerítőárkok, tárolóvermek stb. alkották az egykori mindennapi élet emlékeit.

A *honfoglalás korából* nyolc NyÉNy–KDK tájolású sír került elő. A sírok 1-2-3-as csoportokban, egymástól 30–250 m távolságra helyezkedtek el. Mindegyik sírban történt ún. részleges lótemetkezés. Az elhunyt feltételezhető hátsóvégét leölték, megnyúzták, feltorozták és tulajdonosának „túlvilági útravalóul” a ló koponyáját és csonkolt végtagjait helyezték a sírba az elhunyt lábához. A hátsóvégével a sírba került a nyereg is, erre az egyik sírban lelt ezüst nyeregkapaveretek utalnak.

A nyolcból öt sírban 160–170 cm magas, íjával, tegezével (benne a nyílvesszőkkel), lovával és annak szerszámaival eltemetett férfi nyugodott. A tegezerekre és a nyílvesszőkre a vas tegezmevítő szerelékek és a vas nyílhegyek, reflexíjukra a markolat és az íjvéget merevítő csontlemezek utalnak. Megfigyelhetőek voltak öltözetüknek és mindennapi viseletüknek darabjai is (ezüst varkocsszorítók és gyűrűk, vascsat, tarsoly, ruhadíszítő lemezek). Az egyik sírban ún. veretes tarsolyt, míg egy másik férfisírban a halott szájához, ill. szeméhez helyezett, aranyból készült négyszögletes aranylemezeket tártunk fel. Ez utóbbi sírban találtunk még egy apró, vékony aranylemezéből készült, rozettaszerű ptyékkel kivarrt övet, amely elhelyezkedése alapján (a jobb felkar mentén és a derék alatt) megoldva kerülhetett a sírba. A sír keltezését az egykori lószerszámra felvarrt ezüstpénzek segíthetik. Az öt férfi mellett egy nő és két gyermek sírja is napvilágra került a bánya területén, szintén részleges lótemetkezéssel.

A terület legkésőbbi lakott időszaka a *késő középkorra* keltezhető. Az objektumok (gödrök, vízelvezető és kerítőárkok) szórtan jelentek meg. Közülük kiemelkednek a nagy alapterületet átölelő kerítőárkok. A feltárt objektumok a terület jelenleg legmagasabb pontján, szórtan fordultak elő. Elhelyezkedésük és a nagyméretű kerítőárkok magas száma alapján úgy gondoljuk, hogy a korszakban itt élők főként állattartással foglalkoztak. Feltehetően a késő középkorban ásták azokat a méhkas alakú, kisebb-nagyobb, egymás közelében feltárt vermeket is, amelyek falán, ill. alján égésnyomokat figyeltünk meg.

PALUCH TIBOR

501. Szeged-Szőreg, régi homokbánya (KÖH 48321)

(Csongrád megye) B, A

2009. szeptember 8–14. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a homokbánya területén (Szeged 150. lh.), a rekultivációs munkálatok közben.

A lelőhely Szőreg belterületén helyezkedik, ahol Móra Ferenc az 1920-as évek végén egy késő avar temetőt tárt fel. A mostani megelőző feltárás során egy a késő bronzkori halomsíros népességhez köthető gödör, ill. öt késő avar sír látott napvilágot. Az öt sírből három a korszakra jellemző övgarnitúrával került elő; az egy női sírban több edényt és tűtartót találtunk, míg egy sír melléklet nélküli volt.

PALUCH TIBOR

502. Szeged-Tápé, Ásványhát (KÖH 42404)

(Csongrád megye) B, Ú

Az Ásványhát nevű határrész a Pörös-ér és a Tápéi-főcsatorna találkozásától 250 m-re Ny-ra található, egy Ny–K-i irányú kiemelkedésen; a lelőhely (MOL-3.) ezen hát Ny-i végében fekszik. A Magyar–Román gázszállító vezeték építését megelőző terepbejárás közepesen intenzív szarmata kori felszíni nyomokat derített fel a lelőhelyen. A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai a megelőző régészeti feltárást 2009. március 16–18. között végezték el, a lelőhely É–D-i tengelyében, 281 m² felületen.

A nyelés során 10 telepobjektumot azonosítottunk. Az É-i, hosszabb szakaszon 8 kora bronzkori gödröt, a D-i szakaszon egy újkori vízelvezető árkot és egy kút részletét tártuk fel. A terepbejárás alkalmával dokumentált szarmata telep jelenségei munkánk során nem kerültek felszínre, nyomait csupán a felszínen gyűjtött 2 darab, szürke, jól iszapolt kerámiatöredék jelentette.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Molnár Gyöngyi, Czegléczki Tibor, Csenkey-Sinkó András technikusok.

DEÁK ANDREA

503. Szeged-Tápé, Ásványhát II. (KÖH 60155)

(Csongrád megye) Sza, Kú

2009. március 11–17. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Szőreg-1. biztonsági gáztározóhoz kapcsolódó I. nyomvonal területén. Az ásatás célja a régészeti felügyelet során előkerült, korábban már feltárt nyomvonal módosítása miatt napvilágra került újabb objektumok megmentése volt. A nyomvonal nagyobbik részében az árkot már kiásták, így jobbára csak a gázárkok két falában metszetként megmaradt objektumokat tudtuk feltárni és dokumentálni.

A területen 2008 áprilisában megelőző feltárást végzett Pópity Dániel. Az általa megkezdett feltárást folytatva további 48 objektumot találtunk. Ezzel a feltárt stratigráfiai egységek száma 130, az objektumoké pedig 101. Közülük 34 kora újkorinak bizonyult.